

Ovaj broj *Radova Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru* donosi znatan broj novih i vrijednih članaka koji predstavljaju važan doprinos kako hrvatskoj, tako i europskoj povijesti.

Dragana Balić

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. 56, br. 1-2, Dubrovnik 2018., 805 str.

Izdanjem pedeset i šestog sveska *Analaz za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* hrvatska je akademska i povjesničarska zajednica obogaćena još jednom vrijednom i opsežnom serijskom publikacijom, čime se nastavila dugogodišnja tradicija objavljivanja znanstvenih radova iz povijesti šireg dubrovačkog područja (a već šestu godinu za redom u dva broja), dosljedno doprinoseći kvaliteti hrvatske historiografije, čemu svjedoči i broj od čak devetnaest u ovom broju objavljenih izvornih znanstvenih radova.

Prvi prilog, pod naslovom *Arheološko istraživanje ispod mosta od Pila u Dubrovniku* (1-42), rezultat je istraživanja dviju autorica, Nikoline Topić i Branke Milošević, te pruža uvid u slojevitost arheološkog materijala koji je nastajao na tom lokalitetu od kasnog srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća. Temeljeći se većim dijelom na arheološkom istraživanju provedenom 2014. i 2015. godine, autorice su ustanovile slijed zasipanja jarka te provenijenciju nalaza, od kojih među najbrojnije spadaju koštani i keramički predmeti te kamena građa. Rad u prvoj liniji donosi vrijedan pregled arheološkog istraživanja i restauratorskog zahvata na mostu od Pila te opširan prilog koji uključuje fotografije lokaliteta prije i poslije zahvata, arheološke sonde te prikazuje sedamdesetak iskopanih predmeta.

Kronološki najraniju temu u ovome svesku obradila je Nella Lonza u radu pod naslovom *Mletačka vlast nad Dubrovnikom u ranom 13. stoljeću i "zakupno kneštvo" Giovannija Dandola (oko 1209-1235)* (43-86). Autorica donosi detaljan uvid u karakter mletačke vlasti u Dubrovniku tijekom prve polovice 13. stoljeća te analizira položaj i funkciju kneza. Osim političke i ekonomske pozadine kneza Giovannija Dandola, u radu je pojašnjen široki politički i društveni kontekst koji je uvjetovao tadašnje prilike u Dubrovniku. Time autorica stiče čvrstu podlogu za reviziju postojećeg stajališta da su dva ugovora s Venecijom između 1232. i 1236. godine nastala nakon ugušene dubrovačke bune, te argumentira kako do iste nije niti došlo.

Sljedeći članak pod naslovom *Zatvaranje dubrovačkog plemstva i vijeća u političkom i društvenom kontekstu 13. i 14. stoljeća* (87-116), rad je Zdenke Janeković Römer i problematizira dugotrajan proces zatvaranja komunalnog plemstva i Velikog vijeća, posebno vidljiv u ovom razdoblju. Pritom je naglasak stavljen na oblike legitimacije moći od strane dubrovačkog patricijata, vidljive kroz stvaranje plemićkih rodova počevši od 12. stoljeća, te modele preuzete od mletačke *serrate* u procesu zatvaranja Velikog vijeća. Autorica zaključuje kako je jaki kolektivni identitet i ideologija dubrovačkog patricijata, stasala u ovome ključnom razdoblju za politički ustroj Dubrovačke Republike, slično kao i u Veneciji, igrala važnu ulogu u relativnoj stabilnosti patricijskog monopola na vlast sve do kraja njenog postojanja.

Svojim radom *Religijski diskurs o djevičanstvu u Istoriji od Dijane Mavra Vetranovića* (117-146), Dubravka Dulibić-Paljar donosi književno-historijsku analizu Vetranovićevog djela, s osvrtom na suvremenu problematizaciju teme ženskog djevičanstva. Pastoralna *Istorija od*

Dijane tako je nanovo interpretirana uzimajući u obzir uvriježene književne postupke vezane uz predmoderni religijski fenomen djevičanstva prisutan diljem zapadne Europe. U skladu s time, alegorijska gesta kojom Vetranović povezuje vrline dubrovačkog načina življenja i političku slobodu s Dijaninom moralnom čistoćom, autorica je stavila u književno-izričajni kontekst hrvatske renesanse.

Per favore della soltana: moćne osmanske žene i dubrovački diplomati (147-197) naslov je članka koji donosi novu perspektivu u dubrovačko-osmanske odnose u ranom novom vijeku. Autorica Vesna Miović ovim radom daje uvid u dubrovačke diplomatske i političke napore da se odnosi s Osmanskim carstvom učine stabilnima, kao i kontakte dubrovačkih diplomata s dužnosnicima Porte. Nakon smrti Rustem-paše, s kojim su Dubrovčani održavali intenzivne kontakte i dobre odnose, nastalu prazninu u diplomatskim krugovima nadomjestila je njegova udovica Mihrimah, kći sultana Sulejmana Veličanstvenog. Autorica u ovom razdoblju vidi i početak dubrovačke prakse darivanja sultanija, kao i pretpostavku stasanja političke moći žena u Osmanskom carstvu.

Sljedeći članak pod naslovom *Dubrovačka kartografija potkraj 17. stoljeća (199-251)*, nastao je suradnjom dvojice autora, Stjepana Ćosića i Nikole Glamuzine. Kontekstualizirajući nastanak triju kartografskih izvora dubrovačke provenijencije s kraja 17. stoljeća, autori podcrtavaju zatvorenost dubrovačke komune, koja se ocrtavala u izostanku veće kartografske produkcije lokalnog teritorija. Iako tehnički drugorazredni u usporedbi s onodobnim kartografskim rješenjima, bogatstvom oikonima i detaljnim prikazom hidrografske elemenata ovi izvori kvalitetom ne zaostaju za djelima poznatih kartografa. Rad donosi i faksimile predmetnih izvora, kao i njihovu analizu.

Petrica Balija autor je rada koji nosi naslov *Doba obnove: krađe vezane uz poslijepotresnu obnovu Dubrovnika nakon velike trešnje 1667. (253-197)*. U članku se problematizira društveni fenomen krađe u vremenu neposredno nakon velikog potresa 1667.-1676. godine, te promjenu percepcije krađe u ovim destabilizirajućim okolnostima. Obzirom da je u takvim okolnostima obnova komunalne infrastrukture stavljena u prvi plan, razni oblici materijalnog otuđenja, prvenstveno građevinskog materijala, o čemu nam svjedoče spisi Kaznenog suda, postaju društveno prihvatljivi jer služe u svrhu brze obnove grada. Autor detaljno analizira razvoj takvog trenda nakon velikog potresa, kao i normalizaciju stanja u spomenutom razdoblju.

Donoseći opsežnu građu o životu i djelovanju Bećanke Marije von Born u članku *Prilozi za biografiju Mimi von Born, supruge hrvatskog prosvjetitelja Toma Basseglia (299-361)*, autorica Viktorija Franić Tomić daje uvid u privatni život protagonistice, njeno razočarenje u brak s Tomom Bassegljom i provincijalnu sredinu – kako je doživljavala Dubrovnik – te emigraciju u Sjedinjene Američke Države. Osim priče o njejoj emancipaciji, autorica naglašava ulogu ove učene žene u stasanju američkog školstva i otvaranju francuske škole i internata za djevojke u Germantownu 1802. godine, kao i brojne kontakte sa suvremenim intelektualcima, koji govore u prilog njenom utjecaju i erudiciji.

Kolektivna biografija obitelji Levi Mondolfo čini srž slijedećeg rada pod naslovom *Obitelj Levi Mondolfo: riječki Židovi dubrovačkog podrijetla (363-411)*, autora Irvina Lukežića. Autor nalazi korijene ove obitelji na Apeninskom poluotoku, od kuda su njeni pripadnici emigrirali u Dubrovnik u drugoj polovici 17. stoljeća. Ipak, većina rada se fokusira na njihovo djelovanje u Rijeci, nakon što je svoju veliku obitelj tamo preselio Leo Levi Mandolfo (1771.-1847.). Stasanje ove židovske obitelji u ekonomskom pogledu dovelo je do njihove emancipacije u

zajednici, pa su njeni članovi bili rabini, uspješni trgovci i osnivači dobrotvorne židovske udruge *Chevre Kadiscia*.

Prvi prilog u drugom broju ovoga izdanja pod naslovom *Kumovi na krštenju i svjedoci na vjenčanju u Istri od 15. do 17. stoljeća* (413-435), analizira prakse vezivanja duhovnim srodstvom u razdoblju koje u tom pogledu donosi neke izmjene, posebice u kontekstu Katoličke obnove i Tridentskog koncila. Autorice Danijela Doblanović i Marija Mogorović Crljenko su analizom matičnih knjiga iz župa Bale, Labin, Rovinj, Savičenta i Umag ustanovile mnoge poveznice u predmetnim praksama, od kojih se kao zanimljiva može izdvojiti važna uloga babica kod krštenja. Naime, one su nerijetko i same bile navedene kao počasne kume, a bile su ovlaštene podijeliti i sam sakrament krštenja u izvanrednim situacijama.

Suradnjom troje autora, Irene Ipšić, Ivane Lazarević i Vedrana Stojanovića, nastao je još jedan rad vezan uz temu kumstva pod naslovom *Neformalne strukture moći i mreže kumova dubrovačkih vlasteoskih obitelji u drugoj polovici 18. stoljeća* (437-454). Članak kronološki obrađuje posljednje razdoblje postojanja Dubrovačke Republike i problematizira zatvorenost dubrovačkog patricijata, koja je, osim što je bila formalno utvrđena, također bila uvjetovana mrežom kumstava među plemićkim obiteljima. Autori time ukazuju na stvaranje političkih klanova, ali i potvrđuju vertikalnu zatvorenost socijalnih grupa u Dubrovniku, koja se očitovala i kroz neformalizirane prakse odabira kumova.

Treći u nizu radova koji proučava ulogu kumstva, pod naslovom *Od otmice do postelje: kumstva na vjenčanju u župi Ravno u prvoj polovici 19. stoljeća i običajna uloga vjenčanog kuma* (455-477), nastao je u suautorstvu Marinka Marića i Rine Kralj-Brassard. Ispitujući prakse odabira vjenčanih kumova u katoličkoj župi Ravno u osmanskome zaleđu Dubrovnika, autori daju uvid u duhovno-religijsku ulogu vjenčanih kumova, ali i otkrivaju manje poznate elemente tradicionalnog poimanja veza između zaručnika i njihovih svjedoka. Nadalje, rad ukazuje na težinu simboličkih veza između pojedinih obitelji, koje su, kako autori zaključuju, igrale važniju ulogu od ekonomskog statusa pri odabiru kumova.

Autorice Daria Vučijević i Ivana Lazarević donose još jedan tematski srodan rad prethodnima, pod naslovom *Mreža kumova u Blatu i Pupnatu na otoku Korčuli u drugoj polovici 19. stoljeća* (479-500). U radu se potvrđuje društvena važnost fenomena kumstva i simbolički kapital koji je vezan uz tu instituciju. Poseban fokus ovoga članka jest na statističkoj obradi dostupnih podataka, čime dobivamo jasniju sliku praksi u pozadini izbora krsnih i vjenčanih kumova. Tako se relevantnim pokazuju podaci da je oko četvrtine krštene djece dijelilo prezime s kumovima, a u slučaju vjenčanih kumstva su proporcije još veće, pa se podaci o dijeljenim prezimenima između kumova i mladoženja kreću od 31% za Blato i 28% u slučaju Pupnata.

Geografskim odstupanjem od dubrovačkog prostora i istočnog Jadrana, autorice Ankica Džono Boban i Irena Ipšić u radu *Krsni i vjenčani kumovi u župi Drenovci (1870-1871)* (501-530), donose vrijednu nadopunu tematici kumstva u komparativnom smislu. Osim što analizom podataka iz jedne slavonske župe dobivamo uvid u različitosti praksi u odnosu na spomenuti prostor, autorice utvrđuju jasne uzorke pri odabiru kumova kod krštenja, pri čemu se u dvije trećine slučajeva radi o udanim ženama kao kumama, a u slučaju vjenčanja se bez iznimke radi o muškim kumovima.

Posljednji u nizu radova koji se bavi ovom temom nastao je u suautorstvu Marka Rašice i Ljiljane Marks, a nosi naslov *Kumstva na otoku Lastovu u 19. i 20. stoljeću* (531-571). Ova studija temelji se na verbalnim iskazima starijeg stanovništva na otoku Lastovu, koje je kao

izolirana lokalna zajednica posebno koristila kumstvo u integrativne svrhe. Upravo zbog te izoliranosti bilo je moguće provesti terensko istraživanje etnografskog i folklorističkog karaktera, pa je ovaj prilog interdisciplinarnog karaktera vrijedan i kao doprinos proučavanju oralne povijesti.

Povijesno demografsko istraživanje onomastičke prošlosti doline Neretve, pod naslovom *Osobna imena i prezimena u župi Desne-Rujnica u 18. i 19. stoljeću (573-617)*, autorice Maje Šunjić, detaljno analizira povezanost određenih rodova s prezimenima koje zatiče u matičnim knjigama predmetne župe. Time autorica daje uvid u migracijska i demografska kretanja na ovome području. Osim toga, u radu je prisutna analiza motivacije pri davanju osobnih imena, pri čemu je vidljivo da je dominantna kršćanska komponenta, s politikom nasljeđivanja imena prema precima krštene djece. Rad je popraćen opširnim povijesno-demografskim i onomastičkim prilogima.

Sljedećim radom, *Utjecaj modernizacije javnog zdravstva i obrazovanja žena na dojenčaku smrtnost u Dubrovniku krajem 19. i početkom 20. stoljeća (619-645)*, autorice Kristina Puljizević i Rina Kralj-Brassard pružaju uvid u proces demografske tranzicije u Dubrovniku na prijelazu stoljeća. U ovoj studiji iz povijesti medicine i edukacije, uspoređeni su podaci o stopi smrtnosti dojenčadi iz perioda 1870.-1879. godine, s onima iz 1900.-1909. godine. Ustanovljeno je da su modernizacijski procesi u vidu obrazovanja primalja, razvoja medicinsko-stručne literature, kao i zagovaranje dojenja od strane liječnika, imali važan utjecaj na smanjenje stope mortaliteta dojenčadi u praćenom razdoblju.

Novinsko gradivo s početka 20. stoljeća temelj je istraživačkog rada Barbare Đurasović u članku koji nosi naslov *Politička cenzura u dubrovačkim novinama Crvena Hrvatska, Dubrovnik i Prava Crvena Hrvatska (1905.-1914.) (647-751)*. Uvidom u stav Austro-Ugarske prema sadržaju dubrovačkih novina, možemo vidjeti na koje se javne teme gledalo s posebnom pažnjom te koji su oblici javnog mišljenja za vlasti predstavljale prijetnju. Nadalje, autorica objelodanjuje cenzurirane dijelove, tj. originalne brojeve novina, koji do sada nisu bili konzultirani u prethodnim historiografskim istraživanjima. Ovaj je rad opsegom najveći, što je opravdano brojnim prilogima na kraju rada, koji uključuju statističke analize cenzuriranog sadržaja, faksimila novina te popisa svih zabranjenih novinskih članaka.

Posljednji znanstveni prilog, *Alergijske bolesti i aeroalergeni krajem 20. stoljeća na dubrovačkom području (753-782)*, nastaje u koautorstvu Ankice Džono Boban i Joška Sindika. Radi se o medicinskoj studiji proizašloj iz istraživanja posljednjih dvaju desetljeća 20. stoljeća, temeljenom na prick-testovima i provokacijskim testovima na aeroalergene, pri čemu je ustanovljeno da postoji jasno vidljivi porast osjetljivosti populacije na aeroalergene u devedesetim godinama 20. stoljeća. Ovim radom pretežito humanistički i društveno orijentirano čitateljstvo dobiva uvid u drugačiju metodu istraživanja, pa je on koristan i u pogledu stasanja sve zanimljivije discipline povijesti medicine.

Kao i u dosadašnjim izdanjima *Analiza Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, kraj sveska je popraćen recenzijama i prikazima novih izdanja. Treba napomenuti da su svi radovi popraćeni sažetkom na engleskom jeziku, što bi stranim čitateljima moglo dati barem djelomičan uvid u najnovija historiografska i povezana interdisciplinarna istraživanja.

Zrinko Novosel